

NOTAT

KUNDE / PROSJEKT Vingulmark Eiendom AS Østfoldmeieriet	PROSJEKTLEDER Ole Kristian Svartedal	DATO 25.09.2019
PROSJEKTNUMMER 10213000	OPPRETTET AV Ingrid Rekkavik	REV. DATO

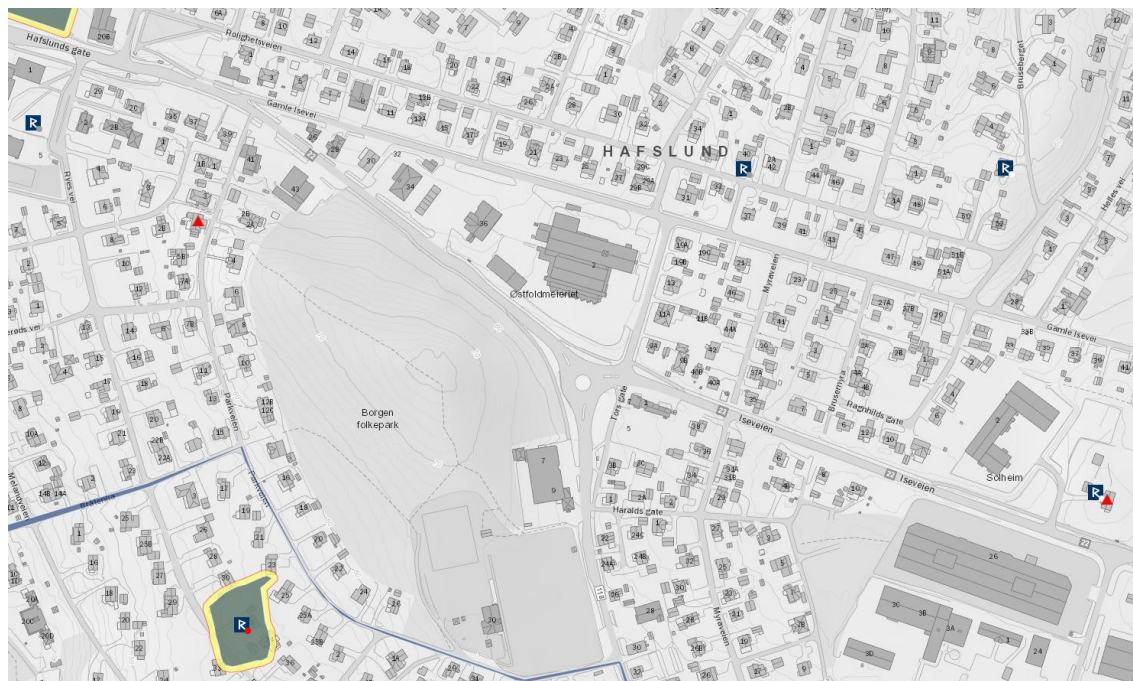
Kulturminnefaglig notat – Detaljregulering Østfoldmeieriet

I forbindelse med detaljregulering for næringsareal og boligutvikling på Hafslund, er bygningene tilknyttet det tidligere Østfoldmeieriet, samt tilstøtende næringsareal planlagt revet. Planområdet omfatter videre en bensinstasjon, samt noe øvrig næringsareal mot vest. Østfoldmeieriet er ikke lengre i drift, og det er ønskelig med ny utvikling av området.

Figur 1 Kartutsnitt som viser planområdet. Østfoldmeieriet holdt tidligere til i østre del.

Planområdet inneholder ikke fornminner, andre registrerte kulturminner, eller bebyggelse eldre enn 1900. Arealet er sterkt opparbeidet fra før, og potensialet for funn av hittil uoppdagede automatisk fredete kulturminner er derfor vurdert å være ubetydelig. Dette notatet vil ta for seg historikken til eksisterende bygningsmasse innenfor planområdet, og gjøre en kulturminnefaglig vurdering av verdi.

Figur 2 Kartutsnitt tilsvarende Figur 1, hentet fra Askeladden. Rune-R betyr fornminne, mens rød trekant betyr bygning eldre enn 1850.

Planens nærområde inneholder flere registrerte kulturminner, fra blant annet bronsealder-jernalder, og enkeltvis bygninger datert eldre enn 1850. Pilegrimsleden gjennom Østfold går også forbi Borgehaugen på sørsiden. Planen vurderes ikke å komme i konflikt med kulturminner i nærområdet.

Østfoldmeieriet

Østfold er et stort jordbruksfylke, og har i lang tid vært et av landets største melkeprodusenter. I løpet av 1930- og 40-årene ble det foretatt en storstilt rasjonalisering av meieriene i fylket, som følge av landbrukspolitiske målsetninger og styring. Rundt 1960 foregikk det sonderinger og forhandlinger mellom de gjenværende fem meieriene i Østfold, og av disse besluttet Sarpsborg meieri, Fredrikstad meieri, og Østfold meieri i Rakkestad å gå sammen i et nytt selskap. I 1962 var Østfoldmeieriet en realitet. Senere sluttet også Moss og Halden meieri seg til. Tidlig på 2000-tallet ble Østfoldmeieriet fusjonert inn i TINE.

Behovet for nye og større anlegg etter krigen førte til at Sarpsborg meieri i 1952 hadde sikret seg leierett på en tomt, husmannsplassen Dondern fra Hafslund hovedgård (Østfoldmeieriet, 1987:20). I 1959 stod det nye meieranlegget ferdig. Det var dette anlegget, i daværende Skjeberg kommune, som fra starten av ble hovedkontor for Østfoldmeieriet. Herfra var administrasjonen, regnskapene og korrespondansen sentralisert, og at anlegget var et av de største og nyeste meieranleggene i andelslaget (ibid.). Planen var at anlegget på sikt skulle

bygges ut og utvikles til å bli det eneste meieranlegget i Østfoldmeieriets distrikt. Hafslundanlegget forble gjennom hele sin driftsperiode det viktigste og mest sentrale anlegget for Østfoldmeieriet.

Anlegget på Hafslund fikk en omfattende utvidelse allerede i 1966, da det blant annet ble sørget for overgang til automatiske systemer for melkebehandling. To år senere ble det også bygget en kjølegarasje. Underveis ble flere nærliggende boliger kjøpt opp, til bruk for arbeidere og funksjonærer. Anlegget ble utvidet med et større lager og ekspedisjonslokale i 1985/86 (Østfoldmeieriet, 1987). Driften ble nedlagt i 2014.

Verdivurdering av Østfoldmeieriet

Østfoldmeieriet på Hafslund er et større bygningskompleks som opptar hele planområdets østre del. Det ble bygget i perioden 1957-1959. Arkitekt er ukjent, og anlegget har vært bygget på/om i flere omganger, senest med en større påbygging på 1980-tallet. Anlegget vurderes ikke å ha arkitektonisk verdi, men kan sies å ha noe lokal/regional kulturhistorisk relevans som et minne om den nære fortid.

Anlegget er ikke nevnt i Sarpsborg kommunes kulturminnedelplan fra 2005, eller i Østfold fylkeskommunes kulturminneplan fra 2010.

Figur 3 Sarpsborg meieri, fotografert før 1966. (Kilde: Østfoldmeieriet 1962-1986, 1987:23)

Bensinstasjonen og øvrige næringsbygg

I 1963 inngikk Østfoldmeieriet en avtale med Norske Esso AS om utnytting av en del av tomten til næringsareal. Siden kom det også til andre næringsbygg både øst og vest for bensinstasjonen. Grunnet lav alder og manglende arkitektoniske kvaliteter vil ikke disse byggene omtales videre.

Det eldste næringsbygget i planområdet kan derimot være det som ligger lengst vest. Hafslunds gate 26 er en liten enetasjes murbygning. Alder på bygget er usikker, men den er synlig på historiske flyfoto fra 1938. Ut fra funkis-stilen med det flate taket og de rette linjene, anslås bygget å være fra 1930-tallet.

Takoverbygningen, som ser ut til å ha hatt noenlunde samme form og størrelse siden 1938, samt eksteriøret i pusset mur, tyder på at dette bygget også kan ha vært en bensinstasjon/verksted. I så tilfelle har det stått pumper på sokkelen mellom søylene. På 1920- og 30-tallet ble det bygget en rekke bensinstasjoner av lignende type.

Hafslunds gate 26 har en viss kulturhistorisk interesse. Bygget virker å være relativt godt bevart, men det har blitt gjort mye endringer og utskiftninger av opprinnelige bygningselementer.

Figur 4 Hafslunds gate 26 (Kilde: google maps).

Også Hafslunds gate 28 er synlig på flyfoto fra 1938. Dette er et toetasjes trebygg med loft og kjeller, som i dag benyttes som serveringssted. Bygget er ikke SEFRAC-registrert, som betyr at det ikke er eldre enn 1900. Ut fra bilder har bygget blitt sterkt ombygget på 1950- og 60-tallet. Dagens mansardtak stammer fra denne ombyggingen, for eldre flyfoto viser at bygget opprinnelig hadde saltak. Arken mot vest var også opprinnelig mye mindre enn den bygget fikk under ombyggingen. Også vinduene ser ut til å være relativt nye, og ikke i tråd med den stilen som bygget en gang kan ha hatt.

Figur 5 Hafslunds gate 28 (Kilde: google maps).

1938

1962

Figur 6 Historiske flyfoto av Hafslunds gate 26 og 28 (Kilde: norgebilder.no). Bildene er noe uklare, men en ser tydelig hvordan nr. 28 er bygget om. På 1962-bildet ses to biler foran takoverbygningen på nr. 26.

Samlet vurdering av næringsbyggene vest for Østfoldmeieriene er at ingen har kulturhistorisk verdi av betydning.

Annet

I sørvest ved Østfoldmeieriet, langs Hafslundveier og Tors vei, er det en rekke av lindetrær på grensen av planområdet. Denne rekken er plantet i siste halvdel av 1970-tallet, og er således ikke særlig gammel. Vest for planområdet, ved Hafslund hovedgård, har det opprinnelig vært en historisk og verneverdig allé, men trerekken ved Østfoldmeieriet har ikke sammenheng med denne.

Konklusjon

Planområdet inneholder ikke fornminner, andre registrerte kulturminner, eller bebyggelse eldre enn 1900. Fordi arealet er sterkt opparbeidet, er potensialet for funn av automatisk fredete kulturminner vurdert å være ubetydelig.

Bygningsmassen i planområdet består i dag av bygg som benyttes til næringsformål. Østfoldmeieriet er vurdert å ha noe kulturhistorisk verdi. Hafslunds gate 26 er vurdert å ha noe til ubetydelig kulturhistorisk verdi. Ingen øvrige bygninger i planområdet vurderes å ha kulturhistorisk verdi.

Kilder

- Askeladden.ra.no (Riksantikvarens database)
- Norgebilder.no (Kartverkets tjeneste for historiske flyfoto og ortofoto)
- Østfoldmeieriet, 1987. *Østfoldmeieriet 1962-1986*. Sarpsborg.
[<https://www.nb.no/items/6eeb292685afe6cd1384a87476159b38>, oppsøkt sept. 2019]
- *Bensinstasjonen – mye mer enn bensin*
[<https://www.riksantikvaren.no/Aktuelt/Nettutstillinger/Bensinstasjonen-mye-mer-enn-bensin>, oppsøkt sept. 2019]
- Jan Adriansen, 2019. *Rv. 111 Hafslund - Dondern. Fagnotat for fagtema Kulturarv*.
- Kommunedelplan for kulturminner i Sarpsborg kommune 2005—2016: Nyere kulturminner
- Kulturminneplan for Østfold 2010-2022